

EKOLOJİK DEVRİM

[Üçüncü Doğa ve Özgür Yaşamın İnşası]

İBRAHİM HALİL AYDIN

dih

2014 04 04 17:17:17 17:17:17 17:17:17

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
Giriş	11
1. Bölüm: Doğanın Üç Hali: Kayboluş, Sömürü ve Yeniden Doğuş	17
2. Bölüm: Doğanın Dışıl Ruhı: Ontolojik Kökenlerden Ekofeminist Devrime	27
3. Bölüm: Labirentten Çıkış: Modernite Kiskacında Güzellik ve Hakikat	37
4. Bölüm: İnorganik Bedenin Yitimi: Uygarlık, Yabancılaşma ve Doğanın Fethi	49
5. Bölüm: Vahşi Tüketim: Şirket-Devletin Endüstriyel Sofrasında Ölümcül Besinler	57
6. Bölüm: Dayanışmadan Tahakküme: İnsan–Hayvan ilişkisinin Çöküşü	65
7. Bölüm: Tekno-Sömürgecilik ve Maden Savaşları: Savaş Ekonomisi	75
8. Bölüm: Kırılan Döngü: Barajların Gölgesinde Susuz Bir Gelecek	83
9. Bölüm: Görünmez Zehir: Siyanürden Radyasyona Şirket-Devletlerin Ölüm Politikaları	95
10. Bölüm: Atık İmparatorluğu: Ambalajlı Çöpler	103
11. Bölüm: Köklerin Hafızası: Kutsal Ormandan Odun Pazarına İnsanın Ekolojik İhaneti	111
12. Bölüm: Mekân Arayışı: Komünden Gettoya Barınma Serüveni	117
13. Bölüm: Ayak İzinden Lastik İzine: İnsanın Yeryüzüyle Kesilen Teması	129
14. Bölüm: Teknoloji ve Tahakküm: Eko-enerji	137
15. Bölüm: İktidardan Komüne: Halk Meclisleri ve Kooperatifleşen Yerel Yönetimler	145
16. Bölüm: Ekotopya: Üçüncü Doğanın Şafağında Özgürlük ve Yaşamdaşlık	155
Kaynakça	165

Önsöz

İlk olarak, 1990’larda Brezilya’da, Amazon ormanlarında duymuştum. Sendikacı Chico Mendes, Amazon ormanlarını savunmak için mücadele ederken, 1988 yılında katledilmişti. Bu beni o kadar şaşırtmıştı ki, geri döndüğümde, “Çevre mücadelesi diye küçümsemeyin, Brezilya’da insanlar öldürülüyor” diye herkese anlatıyordum. O günlerde ‘klasik’ mücadele alanlarında çalışan insanlar için, o zamanlardaki adıyla, ‘Çevre’ mücadelesinin önemini vurgulamaya uğraşırken, bu örnek bile, sadece ‘egzotik’ bir anı olarak dinleniyordu.

Bizim gibi, ‘başka çelişkilerin derinleştiği’ topraklarda, bunun hakkında konuşmak bile lükstü sanki. Aslında Chico Mendes de kendi yaşadığı bu süreci; *“Önceleri kauçuk ağaçlarını kurtarmak için mücadele ettiğimi düşündüm. Sonra Amazon ormanlarını kurtarmak için mücadele ettiğimi sandım. Şimdi ise insanlık için mücadele ettiğimi anlıyorum”* diye ifade ediyordu, öldürülmeden kısa bir süre önce.

Bugün ise, bu topraklarda, kadın özgürlük hareketiyle birlikte ekolojik mücadele, dünyanın en önemli değişim potansiyellerinden birine sahiptir. Kürt siyasal hareketinin, dünyanın sokaklarını saran “Jin, Jiyan, Azadî - Kadın, Yaşam, Özgürlük” sloganında ifade bulan bu birliktelik, artık bütünüyle teoriden pratiğe geçmenin sancılarını yaşamaktadır.

Tam böyle bir dönemde İ. Halil Aydın’ın bu kitabı, yaşamın örgütlenmesinde bir yapı taşı olarak önümüze çıkıyor. Her ne kadar tutsaklar arasında bir komün çalışması olarak doğmuş olsa da tam aksine herkesi bir özgürlük pratiğine davet ediyor. Ayrıca bu kitabın, yazarın kendisinin de katıldığı, “Viranşehir - Ax u Av komünü” diye anılan, ‘barınma hakkı’ üzerinden bir ekolojik örgütlenme deneyiminin izlerini de taşıması, bizim için oldukça önemli. Yani ‘İki-üç daha fazla pratik!’

O zaman yollara düşmek üzere...

Metin YEĞİN

Giriş

Bana göre her kitap, bilginin özgürce paylaşıldığı bir komün platformudur. Elinizdeki bu çalışma da tam olarak böyle bir zeminde şekillenmiştir. Kitabın ana omurgası, siyasi sebeplerle tutsak bulunduğum dönemde, eğitim komününün çağrısı üzerine kaleme alınmıştır. Esas olarak bir komün çalışması çerçevesinde tasarlanan bu metin, daha sonra derinleştirilerek bugünkü formuna kavuşmuştur. Bu yönüyle eser hem kolektif bir çağrının ürünü hem de düşünsel birikimin yansımasıdır. Ekoloji mücadelesi ekseninde komünlerle örgütlenmeyi ve demokratik, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü bir toplum inşa etme çabasını hedeflemektedir.

Bu çalışma; kadının tarihsel süreçte köleleştirilmesi ile doğanın sistematik sömürsü arasındaki bağı ekofeminist bir perspektifle ele alırken, modern tahakküm düzeninin günümüzde ulaştığı en yoğun biçim olan “şirket-devlet” yapısını sorgulamaktadır. Yine kadının toplumsal statüsünün düşürülmesiyle birlikte sanat ve güzellik algısının doğal yerinden kopup yapaylıkta yoğunlaşmasını ekolojik bir bakış açısıyla tartışmaktadır. Hidroelektrik santrallerden nükleer tehditlere, çarpık kentleşmeden büyüyen atık krizine kadar uzanan ekolojik yıkım yalnızca teknik ya da ekonomik bir sorun değil, insanın insan üzerindeki tahakkümünün doğaya yansıyan tarihsel bir sonucudur.

Kitapta, klasik “ulus devlet” kavramı yerine özellikle “şirket-devlet” vurgusu yapılmaktadır. Zira devlet kurumları hiçbir zaman toplum yararına çalışmadılar. Onlar sadece kendi bekası ve çıkarı için çalışan mekanizmalar olagelmıştır. Bakunin’in işaret ettiği “toplum karşıtı devlet”, günümüzde insan emeği ve doğaya savaş açan “şirketlere” dönüşmüştür. Her şeyi pazar aracına dönüştüren, toplumdan vergi ve emek hırsızlığı yapan, kendi hukuk düzeniyle

topluma karşı kendini koruyan, betondan gri kentler inşa eden, ormanları yok eden ve hammadde arayışı için savaşları körükleyen şirket-devletleri ifşa etmek hem bu yapıyı tanımak hem de ona karşı mücadele geliştirmek adına hayati bir önem taşımaktadır. Peki devlet şirket gibi yönetiliyor ve toplumları yönetiyorsa ona karşı nasıl bir mücadele örgütleyebiliriz? Elbette karşı tez olarak komün ve kooperatiflerle yapılabilir. Şirkete karşı toplumsal şirket modeli diyebiliriz buna. Uzun yıllardır burjuvaziye veya genel anlamda kapitalizme karşı mücadele adı altında ya silahlı ya da siyasal etkinlikli (seçimler, belediye kazanma, devlet meclisinde kürsü kapma vs.) yöntemler tercih edildi. Ancak esas olan halkla birlikte her sokakta ve köyde komünler inşa etmek olmalıdır. Bu biçimde kapitalizmin ve onun küçük evladı şirket devletlerin alanı daralacaktır.

Bu tablo karşısında, Murray Bookchin'in sosyal ekoloji yaklaşımından hareketle tahakküm ilişkilerinin yerini karşılıklı yardımlaşmanın aldığı bir Ekotopya ya da "üçüncü doğa" fikri kendini zorunlu kılmaktadır. Düşlenen özgür toplumsal düzen ise merkeziyetçi iktidar yapılarının çözülmesi, endüstriyalizmin tersyüz edilmesi ve doğayı fetihedilecek bir nesneye indirgeyen analitik aklın aşılmasıyla mümkündür.

Eser, yerli toplulukların doğayla kurduğu kadim ilişkiyi modern teknolojinin olanaklarıyla uzlaştıran hiyerarşiden arınmış, cinsiyet özgürlükçü ve ekolojik açıdan uyumlu bir yaşamın bugünden inşa edilebileceği fikrini tarihsel bir sorumluluk çağrısı olarak ele alır. Bookchin'in kuramsal mirasına, Zerzan'ın modern uygarlığa yönelttiği radikal eleştirilerin sertliğine ve Kaczynski'nin endüstriyel toplum karşıtı isyanına duyulan saygı eşliğinde kaleme alınan bu kitap; aynı zamanda betonlaşmış yaşam alanları içinde anlam arayan bir bireyin samimi özeleştirisini de içerir.

Bu kitap, ekolojik toplum arayışında yönünü kaybetmiş insanlık için mütevazı bir pusula olma iddiasındadır. Kaybolan değerlerin yeniden bulunabilmesi için, onların terk edildiği yere dönmek gerekir. Toprakla, komünal yaşamla ve doğayla kurulan bağ nerede kopmuşsa, kurtuluş ihtimali de tam orada yatmaktadır. Bilginin çoğu zaman gürültüye dönüştüğü, teknolojik hızın düşünsel derinliği gölgelediği çağımızda amacımız; okuyucuyu kavramsal karmaşaya boğmak yerine meselenin özüne doğrudan temas etmektir. Zira ekolojik kriz, artık retorik fazlalığı kaldırmayacak kadar acil ve yaşamsaldır. Bu çalışma okuyucuyu teorilerin labirentinde terk etmek yerine yaşamın yalın gerçekliğine davet eder. Çünkü hakikat çoğu zaman uzaklarda değil, üzerinde yürüdüğümüz toprağın kendisindedir.

~

1. Bölüm

Doğanın Üç Hali: Kayboluş, Sömürü ve Yeniden Doğuş

“Doğayı korumak, aslında sadece kendimizi korumaktır; çünkü biz doğanın bir parçasıyız.” — Arne Naess

BİRİNCİ DOĞA: Pachamama ve Uyum

İKİNCİ DOĞA: Sömürü ve Yabancılaşma

ÜÇÜNCÜ DOĞA: Yeniden Doğuş ve Özgürlük
Ekotopya ve Derin Ekoloji

1.Bölüm

Doğanın Üç Hali:

Kayboluş, Sömürü ve Yeniden Doğuş

*“Doğayı korumak, aslında sadece kendimizi korumaktır;
çünkü biz doğanın bir parçasıyız.”*
— **Arne Naess**

~

Canlı varlıkların doğal çevreleriyle kurdukları karmaşık, diyalektik ve hayati ilişkileri bütüncül bir perspektifle inceleyen ekoloji disiplini, kavramsal olarak 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başı arasında yaşamış Alman biyolog Ernst Haeckel tarafından bilim dünyasına kazandırılmıştır. Ancak ekoloji, sadece biyolojik bir alt dal değil, varoluşun temel yasalarını açıklayan felsefi ve politik bir zemindir. Bu disiplinin temelinde yatan sarsılmaz ilke, insanın doğayla olan münasebetinin derin bir karşılıklı bağımlılığa dayanmasıdır. Söz konusu bağımlılık, kimi formlarda karşılıklı fayda (mutualizm), bazılarında ise tek taraflı bir yarar üzerine kurulu olabilir de bu durum insan aklının sonradan inşa ettiği yapay fayda veya iktidar formlarıyla ilgili değildir. Varoluşsal bir gerçeklik olarak insan, doğanın nesnel, ayrılmaz ve içkin bir parçasıdır. İnsanın ve dolayısıyla onun müdahalesiyle şekillenen doğanın evrimsel süreciyle ortaya çıkan birinci, ikinci ve üçüncü doğa yorumları, bu köklü ilişkinin tarihsel ve zihinsel kırılmalarını anlamlandırmak açısından kritik bir öneme sahiptir.

İnsan türü, ontolojik kökleri itibarıyla “birinci doğa” olarak tanımladığımız doğal topluma ve onun ritmine içkindir. Birinci doğa; kendi kendini yaratan, sürekli üreten, dönüştüren ve evrendeki tüm maddi-manevi, organik olguları var eden ana düzlemdir. Üretken ve koruyucu özelliğiyle bağrında sonsuz bir çeşitliliği barındıran bu evre; ta-

rih boyunca “Doğa Ana” veya “Toprak Ana” gibi dişil metaforlarla kutsanmış, maddeye enerji ve can veren evrensel, kutsal bir kaynak olarak görülmüştür.

Bu kutsallığı sadece teorik bir yüceltme olarak anlamamalıyız. Örneğin Latin Amerika’nın eski halkları olan Kechua, Aymara ve Guarani’lerin “Pachamama” (Toprak Ana) inancında vücut bulan yaşayan bir hakikattir. Pachamama; bu halklar için sadece üzerinde yürünen bir toprak parçası değil, zamanı ve mekânı (Pacha) kuşatan, insanın tinsel ve biyolojik varlığının nefes aldığı kozmik bir rahimdir. Birinci doğanın bu can veren niteliği, Pachamama kültüründe insanın doğa üzerinde bir efendi değil, onunla karşılıklı bir dayanışma ve uyum içinde yaşayan bir parçası olduğu gerçeğini hatırlatır. Doğa, tıpkı bu felsefelerde olduğu gibi, sürekli devinen ve her zerresinde yaşam potansiyeli taşıyan kutsal bir bütündür.

İnsan, bu evrede doğa içinde henüz hayvani ve içgüdüsel bir özelliktedir. Hayatta kalma yöntemi olarak doğayı, mevsimleri ve diğer canlıları büyük bir hayranlıkla taklit eden “mimetik akıl” (taklitçi akıl) ile yoluna devam etmiştir. Mimetik süreç, iklimsel ve biyolojik koşulların değişimiyle beraber *Homo sapiens*’te doruğa ulaşmıştır. Kolektif avcılık ve stratejik yeteneklerle donanan insan, türün devamını sağlayacak güvenli ve ileri bir formu temsil etmeye başlarken, doğayla olan bağı henüz bir kopuşa uğramamıştır. Bu evrede insan ve doğa arasında henüz bir özne-nesne ayrımı gelişmemiş; yaşam, bir nehrin yatağında akması gibi pürüzsüz bir bütünlük içinde akmıştır. İnsan doğaya hükmetmeyi değil, onun bir parçası olarak evrilmeyi esas almıştır. Bu kadim hafıza, bugün kaybettiğimiz ekolojik dengenin anahtarını içinde saklamaktadır.

İnsan aklının evrimi, zamanla mimetik ve simbiyotik karakterini yitirerek eril, hiyerarşik ve hatta kastik temelde

iktidarlaşmaya başlamıştır. İktidarın yeni adının “kastik erkek akıl” olmasıyla birlikte, anaerkil sistemin ve dışıl değerlerin yaşam alanı doğrudan daraltılmıştır. İnancıtan sosyal algılara kadar tüm toplumsal kodlar bu yeni hiyerarşik piramide göre yeniden dizayn edilmiştir.

Günümüzde “uygarlık” olarak adlandırılan, ancak özünde dışıl doğaya ve özgür insana tamamen zıt olan bu yapı birinci doğanın yozlaştırılması ve yabancılaştırılması sonucu ortaya çıkan “ikinci doğa” dönemini başlatmıştır. Tarım devrimi ve yerleşik yaşamla ivme kazanan bu süreçte, toprağı mülkiyet edinen analitik akıl, doğaya dair her şeyi metalaştırmaya başlamıştır. Tıpkı toprağı eştığı kazma kürekle saldırır gibi doğaya darbeler indirilmiş, yapay sınırlar çizilmiş ve yeryüzü alınıp satılan bir sömürü aracı haline getirilmiştir.

Köy ve kentlerde organize olan bu yeni toplum hiyerarşik sınıflar yaratarak insanın doğayla ve bizzat kendisiyle savaşı, derin bir yabancılaşma yaşayan insan tipini üretmiştir. Bu yeni düzende doğa, tüm kutsallığını ve ruhunu yitirmiş, üzerinde deney yapılan, sömürülen, nesnel ve cansız bir metaya indirgenmiştir. Artık doğa “Ana” değil, efendisinin emrini bekleyen bir köle konumuna itilmiştir. İkinci doğanın yarattığı bu derin kaos aralığı ve ekolojik yıkım, insanlığın doğayla yeniden ve daha üst bir bilinçle bütünleşeceği alternatif bir “Üçüncü Doğa” arayışını zorunlu kılmıştır. Bu arayışın teorik ve felsefi öncülüğünü, doğaya mistik bir kutsallık atfeden “Derin Ekolojistler” üstlenmektedir.

Felsefi temelleri 1973 yılında Norveçli düşünür Arne Naess tarafından atılan Derin Ekoloji; insanın kendisini gerçekleştirmesinin yegâne yolunun, doğayla yeniden özdeşleşmekten geçtiğini savunan devrimci bir öğretilerdir. Felsefi bir öze yögrularak ortaya çıkmış en radikal çevreci

hareket ve köktenci bir çevre etiği olarak kabul edilen bu yaklaşım, ekolojik krizin çözümünü sıg teknolojik iyileştirmelerde ya da geçici yasal düzenlemelerde görmez.

Derin ekolojiye göre kurtuluş, insanın yeryüzündeki varoluş biçimini, doğayı “kullanma” hırsını ve hiyerarşik üstünlük iddiasını kökten terk etmesinde saklıdır. Bu, insanın doğanın efendisi değil, onun içindeki binlerce sestenden sadece biri olduğunu kabul etmesiyle başlayan bir zihniyet devrimidir. Üçüncü doğa, bu derin bilincin toplumsal ve fiziksel düzlemde ete kemiğe bürünmüş halidir. Bu öğretinin merkezinde, Batı düşüncesinin uzun süredir devam ettirdiği “insan merkezli” (antroposantrik) bakış açısının reddi yer alır. Naess’e göre, geleneksel çevrecilik (yüzeysel çevrecilik) kirliliği azaltmak veya kaynakları verimli kullanmak gibi insan refahını önceleyen amaçlara odaklanırken; derin ekoloji, tüm canlı varlıkların insan ihtiyaçlarından bağımsız olarak “içsel bir değere” sahip olduğunu savunur. Bu noktada “ekosantrizm” (doğa merkezcilik) devreye girer; yani insan, doğanın efendisi ya da yöneticisi değil, biyosferin eşit bir parçasıdır.

Naess’in “Kendini Gerçekleştirme” (Self-Realization) kavramı, derin ekolojinin psikolojik ve ruhsal boyutunu oluşturur. Bu görüşe göre, bireysel benliğimiz (ego) aslında çok daha büyük bir bütünün parçasıdır. Kişi, bir nehirle, bir ormanla ya da nesli tükenmekte olan bir türle özdeşleştğinde, doğayı korumayı artık bir “ahlaki zorunluluk” olarak değil, bir “kendini koruma içgüdüsü” olarak görür. Bu felsefi köktencilik, modern tüketim toplumunun büyüme odaklı yapısına karşı çıkar ve yaşam kalitesinin maddi zenginlikten ziyade manevi tatmin ve ekolojik dengeyle ölçülmesi gerektiğini vurgular.

Derin ekolojinin sekiz temel ilkesi, bu felsefeyi eyleme döker. Bu ilkeler; yeryüzündeki tüm yaşamın içsel değeri-

ni tanımayı, yaşamın çeşitliliğini korumayı, insan nüfusunun kademeli olarak azaltılmasını savunmayı ve yaşam standartlarını (niceliksel) yükseltmek yerine yaşam kalitesini (niteliksel) artırmayı içerir. Bu bağlamda derin ekoloji, sadece bir çevre koruma faaliyeti değil, insanın evrendeki yerini yeniden tanımlayan devrimsel bir dünya görüşüdür.

Uygulanabilirlik ve sistematik olgunluk açısından Murray Bookchin'in savunduğu çözüm, sadece mistik bir bağ arayan derin ekoloji yaklaşımlarına nazaran çok daha somut ve anlaşılırdır. Ekolojik toplum ve özgür yaşam arayışı, anarşist ekolojist Murray Bookchin'in "Ekotopya" veya "Sosyal Ekoloji" kuramı ile bilimsel ve felsefi bir sistematığe kavuşmuştur. Bookchin'in en sarsıcı tespiti şudur: Doğadaki tüm sorunların temelinde, bizzat toplumdaki hiyerarşi ve tahakküm ilişkileri yatmaktadır. Doğanın insafsızca sömürülmesi, insanın insan tarafından sömürülmesinin kaçınılmaz bir uzantısıdır. Bu perspektif, Marks'ın yabancılaşıma kavramıyla benzer bir düzlemde buluşsa da sömürünün sadece sınıfsal bir mülkiyet sorunu değil, derin bir hiyerarşik zihniyet krizi olduğunu ortaya koyar.

Devrimci hareketler, ekolojik sorunları tali veya sınıf devrimi sonrasına erteleyen bir tutum takınmışlardır. Ekolojik yıkımı sadece sınıf temelli bir sömürü tanımına indirgeyerek daraltmış, doğanın talan edilmesini basitçe çözülebilir bir çevre sorunu olarak rafa kaldırmışlardır. Bu hareketler, toplumun ve doğanın bütüncül yararından ziyade, kendi küçük parti veya örgüt iktidarlarını büyütme arzusuyla hareket ettiklerinden toplumsal dinamiklerden ve doğanın gerçekliğinden kopmuşlardır. Devrimci hareketlerin ekoloji mücadelesini tali bir mesele olarak görmesi nihayetinde çevre gönüllüleri, ekoloji aktivistleri, doğa derneği veya vakıflar gibi kurumların doğmasına yol açtı. Çevreci kurum ve kimlikler de gerçekçi ve zorlayıcı bir tu-

tum sahibi olmaktan ziyade boş zamanlarda yapılan etkinlikler ve istatistik çalışmalarından öteye gidemedi. Tam da bu noktada hepimizin yakından bildiği Greenpeace veya Yeşiller Partisi gibi kurumsal çevre örgütlerinin konumu sarsıcı bir sorgulamayı hak etmektedir. Bu yapılar, çoğu zaman köklü bir sistem eleştirisi ve alternatif bir yaşam tahayyülü sunmaktan çok uzak kalmışlardır. Mevcut krizden beslenerek sistem içinde kendilerine konforlu bir meşruiyet alanı yaratmışlardır. Hatta bu yapılar, kendi varlıklarını sürdürürebilmek adına ekolojik krizi bir bakıma sıradanlaştırıp kanıksatmaktadırlar. Sorunu sistem içi reformlarla geçiştirerek ekolojik yıkımı bir anlamda normalleştirmektedirler. Oysa bugün ihtiyacımız olan, Antonio Gramsci'nin temellerini attığı “praksis” eyleminin yani teorik bilincin tarihsel ve toplumsal eylemle birleşmesinin çok daha kapsayıcı ve ekolojik bir şekilde pratikleşmesidir. Ekolojik praksis, teoriyi sadece bir retorik olmaktan çıkarıp, onu her günün her anında doğayla ve toplumla kurlan hiyerarşisiz bir yaşamın eylemi haline getirmektedir.

Çevresel sorunlar karşısında örgütlenirken sormamız gereken en hayati soru şudur; bizi harekete geçiren şey bir “görev” mi yoksa içten gelen bir “samimiyet” mi? Görev kavramı, özünde özgür olamama halini barındırır. İçinde zorunluluğu, dışsal bir dayatmayı ve çoğu zaman gönülsüzlüğü taşır. Oysa sorumluluk vicdan, akıl ve duygu gibi özgür iradenin bileşenlerine dayalıdır. Sorumluluk, en yakın haliyle özgür olma istemidir. Görev ile sorumluluk arasındaki bu derin yarıлма, aslında yetkeci bilinç ile insancı bilinç arasındaki ayrımdır. Yetkeci bilinç, temelde boyun eğen, dışsal bir otoritenin buyruklarına uymaya her an hazır olan, yüceltilmiş söz dinleme halidir. İnsancı bilinç ise tıpkı doğa gibidir. Kişinin kendi öz insanlığının ve doğanın o derin sesini dinlemeye hazır olma halidir. Bu bilinç,

herhangi bir kurum, otorite veya başkası tarafından verilen buyruklardan tamamen bağımsızdır.

Ekolojik praxis, yetkeci görev anlayışıyla değil, doğanın bir parçası olduğumuzu duyumsayan insancı sorumlulukla yürütüldüğünde gerçek kurtuluşu vaat eder. Bu noktada direniş, dışarıdan gelen bir emir değil, varoluşumuzun en doğal ve özgür eylemidir. Ekolojik habitatların sürdürülebilir toplumsal modele dönüşmesi için gereken ekopolitik etik, bu sürecin ayrılmaz ve kurucu ögesidir. Ekolojik kültür inşası, bireyin kendi varoluşunu doğa içinde yeniden anlamlandırması ve bu tarihi sorumluluğu bir ahlaki samimiyet bütünselliğiyle kavramasıyla başlar. Gerçekten de çevreci eylemin sahibi olmak için temiz havaya, suya ve toprağa biyolojik olarak muhtaç olduğumuzu hücrelerimizde hissetmemiz gerekir.

Özellikle Ted Kaczynski'nin sanayi sistemine ve teknolojiye yönelik radikal eleştirisindeki tavizsiz ruh ile yerli halkların doğayla kurduğu o kadim, organik bağ yeniden harmanlanmalıdır. Bu hissiyat, sadece çevrecilik değil, gerçek bir ekolojik söz ve eylem iradesi doğuracaktır. Yeni eko-politik direniş, pasif protestoların ötesine geçmek zorundadır. Latin Amerika'daki toprak işgallerinden, doğayı katleden otoyol, AVM ve dev iş merkezlerinin sonuç alınıncaya dek kitlesel olarak işgal edilmesine kadar uzanan yaratıcı ve sonuç odaklı eylemler geliştirilmelidir. Doğayı bir meta olarak gören her yapı, ekolojik yaşamın meşru işgal ve direniş sahasıdır. Üçüncü Doğa, ancak bu bedensel ve zihinsel direnişin ocağında kurulacaktır. Modern dünyada değişen koşullar bağlamında, teknolojik-ekolojik eylem yöntemleri ve dijital ekoloji de kaçınılmaz birer araç olacaktır. Bunun için eko-politik direniş ve eylem çok önemlidir. Direniş ve eylemi başarıya götürecek pratik ise üçüncü doğa dediğimiz ekolojik toplumun inşasıdır.

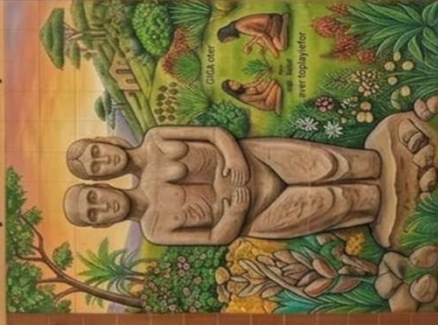
Nihayetinde, doğru yol ve devrimci yöntemlerle ikinci doğanın sömürgeci toplumsal sistemlerine karşı tavizsiz mücadele etmek, bugünün en yakıcı ve ertelenemez ödevidir. Yozlaşmış ve kendi doğasına yabancılaşmış modern insanı, sistemin yarattığı patolojik bir vaka olmaktan çıkarmalı ve onu ekoloji bağlamında yeniden özgürleştirmeliyiz. Bu açıdan, insan üzerine kurulan devlet başta olmak üzere tüm tahakkümcü, merkezîyetçi ve otoriter kurumlar acilen yapısöküme uğratılmalı ve yerinden edilmelidir.

Sinemadan çok iyi bildiğimiz o sahneyi hatırlayalım; *Matrix* filminde Ajan Smith, insan türünü doğal kaynakları tüketen ve durmaksızın yayılan “parazit bir tür” olarak tanımlar. Bu tanım, bizler için sadece kurgusal bir replik değildir. Mevcut gidişatın nereye varacağına dair ironik ve sanatsal bir uyarı niteliğindedir. İkinci doğanın parazitleşmiş birey-toplum olma halini kökten değiştirmek, demokratik, ekolojik ve özgür yaşam alanlarını yarın değil bugünden inşa etmekle mümkündür. Bakunin’in o meşhur, “Yıkıcı dürtü aynı zamanda yaratıcı bir dürtüdür” sözünden hareketle; ikinci doğanın sömürü kalelerini, yani zihnimizdeki ve sokağımızdaki hiyerarşiyi yıkıp, üçüncü doğanın özgür ekotopyasını yaratmalıyız. Eleştirilerimiz, her zaman ayakları yere basan güçlü alternatif modellerle desteklenmek zorundadır. Ancak bu şekilde parazitleşmiş modern insanı sağaltabiliriz. Sağlıklı bireylerden oluşan, doğayla barışık ve ekolojik toplumları inşa edebiliriz.

2. Bölüm Doğanın Dışıl Ruhü: Ontolojik Kökenlerden Ekofeminist Devrime

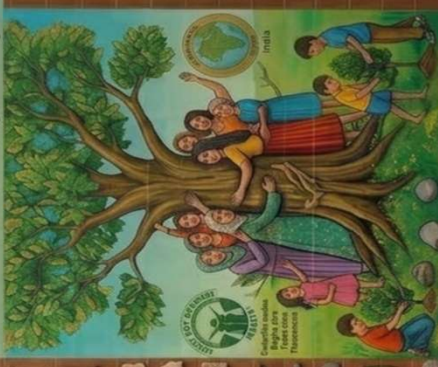
Ontolojik Kökenler ve Uyum

Ataerkil Kopuş ve Tahakküm

Ekofeminist Devrim ve Üçüncü Doğa

Kadın özgürleşmeden doğa, doğa özgürleşmeden insanlık asla gerçek huzuruna kavuşamayacaktır. ...Vandana Shiva

hypatia

2. Bölüm

Doğanın Dışıl Ruhu: Ontolojik Kökenlerden Ekofeminist Devrime

*“Kadın doğadır; yaratır, besler ve dönüştürür.
Ona yapılan her saldırı, aslında yaşamın kendisine
yapılmış bir suikasttır.”*

— Vandana Shiva

~

Kendini yaratan doğanın ontolojik serüveni, özünde hiyerarşiden arınmış, döngüsel ve birbirini destekleyen bir varoluşu barındırır. İnsanlık tarihinin “birinci doğa” olarak tanımlanan o en uzun ve kadim evresinde, cinsiyet ilişkileri bugünkü gibi keskin bir toplumsal ayrışmaya ya da tahakkümcü bir hiyerarşiye konu olmamıştır. Yaşam, doğal bir iş bölümü ekseninde, organik bir bütünlükle idame edilmiştir. Avcılık, toplayıcılık ve kozmik dünya ile kurulan derin bağın ifadesi olan dini ritüeller; cinsiyet ayrımı gözetilmeksizin, kolektif bir ruhla ve evrenin ritmine uyumla gerçekleştirilirdi. Hatta ilk “gerontokrasiler” (yaşlılar yönetimi), sanıldığı gibi biyolojik ya da cinsel bir üstünlükten ziyade tecrübenin, hafızanın ve bilgeliğin rehberliğinde kadın ve erkeğin ortak politik faaliyetini yansıttı. Bu dönemde otorite, bir baskı aygıtı değil, yaşamın sürdürülebilirliği için başvuru bir deneyim havuzuydu. Bu organik toplum yapısı, insanın doğaya yabancılaşmadığı, aksine onun bir parçası olarak kendisini gerçekleştirdiği ekolojik kültürün ilk ve en doğal halidir. İktidarın parçaladığı modern dünyanın aksine, birinci doğa farklılıkların birbirini yok etmediği, aksine birbirini tamamladığı muazzam bir çeşitlilik senfonisidir.

İnsanın doğayla kurduğu o kadim ve varoluşsal bağın en somut izlerini, Taş Tepeler’in kalbinde, Şanlıurfa’da

buluyoruz. Özellikle Göbeklitepe ve Karahantepe kazılarında gün ışığına çıkan, tek bedende iki başı taşıyan o gizemli heykel, bugünkü hiyerarşik zihnimize verilmiş on bin yıllık bir cevaptır. Bu figürde bir kadın ve bir erkek kafasının siyam ikizi gibi tek bir bedende, aynı hizada ve aynı vakarla durması cinsiyetler arasında henüz üstlük-astlık ilişkisinin kurgulanmadığının en çarpıcı ispatıdır. Bu heykel bize şunu söyler; Tahakküm, insanın doğasında olan kaçınılmaz bir yazgı değildir. Sonradan inşa edilmiş bir “ikinci doğa” sapmasıdır. O dönemde yaşamın her alanında özgür ve eş düzeyde olan bu iki cinsiyet, aslında toplumsal ekolojinin temelini oluşturuyordu. Kadın ve erkeğin tek bedende sembolize edilmesi, onların sadece toplumsal değil, ontolojik olarak da birbirini tamamlayan, hiyerarşiden arınmış bir bütünün parçaları olduğunu kanıtlar.

Şanlıurfa müzesinde bizi karşılayan 10 bin yıllık Balıklıgöl adamı olarak bilinen heykel de aslında sadece bir erkek tasviri değildir. Her ne kadar elleri fallusta birleşmiş olarak görünse de heykele arkadan bakınca kalça ve bel formu tamamen kadınsıdır. Hem kadın hem de erkek cinsini temsil eden bu heykelin parmaklarına iyi baktığımızda hayvansal pençe benzetmesi yapıldığı görülecektir. Kadın-erkek-hayvan üçleme temsili harika bir örneğidir. Karahantepe’de bulunan yılan gövdeli insan da aynı perspektifle yoruma muhtaçtır. O dönem toplumlarında cinsler ve türler arasında hiyerarşinin olmadığını açık simgesidir.

Ekolojik toplum arayışımızda bu figür, sadece bir arkeolojik buluntu değil, aynı zamanda geleceğe dair bir vaattir. Hiyerarşinin olmadığı, cinslerin kendini özgürce ifade ettiği yaşam biçimi, insanlığın çocukluk evresinde zaten mevcuttu. Kaybolan bu değeri, kaybettiğimiz yerde yani o tek bedende birleşmiş, eşitliğin ve özgürlüğün taşıdığı bu kadim bilgelikte aramalıyız. Zira “Üçüncü Doğa”, geçmiş-

teki eşitlikçi ruhun modern imkânlarla yeniden doğuşundan başka bir şey olmayacaktır.

Kadının konumu, basit bir toplumsal rolden öte, hayati bir yaratıcılıkla bezenmişti. Kadın; bir eczacı ve doktor maharetiyle şifalı otları toplayıp hastalıkları sağaltan ilk şifacı, çocuk doğurup türün devamını sağlayan yaşam pınarı, ateş ve suyu evcilleştirerek ham gıdayı besine dönüştüren ilk kimyagerdir. Toprağı çanak-çömleğe çevirerek ilk zanaatı başlatan, klanın yerleşim alanını estetik ve fonksiyonel bir biçimde tasarlayan o derin zekâ, kadını toplumsal yapının tartışmasız merkezine yerleştiriyordu. Bu durum, salt kas gücüne dayalı avcılık faaliyeti yürüten erkeğin sınırlı eyleminin çok ötesinde, kadının yaşamın kurucu öznesi rolünü sağlıyordu. Tüm bu yaratımları duygusal zekâsı, sezgisel derinliği ve bütüncül bakışıyla ortaya koyan kadın, insanlık tarihinin ilk toplumsal kutsallık fenomeniydi. İlkel komünal kültür olarak adlandırdığımız çağda, toplumsal ilişkilerde bugün bildiğimiz anlamda ne cinsel bir sömürü ne de sınıfsal bir tahakküm mekanizması mevcuttu. Tahakkümün yerini yaşamdaşlık, sömürünün yerini ise kolektif üretim ve bölüşüm alıyordu. Nötr bir varoluş sergileyen evren ve doğa, bu derin tarihsel arka plan nedeniyle çoğu zaman dışıl tasvirlerle anlandırılmıştır. Yaratan, veren, dönüştüren, koruyan ve besleyen başat nitelikleri itibarıyla toprak, tabiat ve doğa kavramları insanlık hafızasında “Ana” sıfatıyla yer edinmiştir. Doğa ana, sadece fiziksel bir mekân değil, yaşamı doğuran ve sürdüren aktif bir özne olduğunun kabulüdür.

Doğada var olan her şeyin canlı, ruhlu ve birbirine kopmaz bağlarla bağlı olduğu inancı, insanın tabiatla kurduğu ilişkinin temelini oluşturmuştur. Animizm ve fetişizm gibi köklü ve organik inanç sistemlerinde ağaç, su ve taş yalnızca maddi varlıklar değildir. Yaşamın ortak paydaşları ve kutsal bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Söz konu-

su dünya görüşü, insanı doğanın efendisi değil, onunla kader birliği içindeki bir varlık olarak konumlandırır. Modernitenin mekanik, parçacı ve tahakkümcü anlayışına rağmen ekolojik bilinç ve inanç birliği pek çok yerli toplulukta hâlâ canlılığını korumaktadır. Yerli toplulukların varlığı, insanlığın doğayla yeniden barışabilmesi için güçlü bir köprü niteliği taşır. Onlar, doğanın nesne değil ilişkisel, canlı ve kutsallık atfedilen özne olduğunu hatırlatmaya devam etmektedir.

İnsanlık tarihinin bu kadim dengesi, erkeğin “kurnaz akıl” ve hiyerarşik hırslarla kurguladığı planlarla bozulmuştur. Kadının toplumsal yaşamın merkezinden sarsılarak ikincil konuma itilmesi sadece cinsel bir komplo değil, mitolojilerin en karanlık sayfalarına konu olan trajik bir kırılmadır. Kadının toplumsal düşüşü, aynı zamanda doğanın sömürsünün de kara miladıdır.

İktidarlaşan erkek aklı, kadını fiziksel zayıflık ve cinsel tahakküm olgularıyla tanımlayarak nesneleştirmiştir. Aynı bakış makrokozmosa, yani varoluşun bütününe de yansıtılmıştır. Böylece “doğa zayıftır, pasiftir ve fethedilip kullanılmalıdır” anlayışı zamanla kurumsal bir nitelik kazanmıştır. Hiyerarşik ve devletli yapının yükselişiyle birlikte analitik aklın tek yanlı yüceltilişi ve ataerkil hegemonya, yaşamın organik, şefkatli ve bütüncül dokusunu parçalamıştır. Mekanik, soğuk ve tahakkümcü zihniyet insanı doğadan, toplumu da kendi öz değerlerinden koparmıştır. Günümüze dek etkisini artırarak süren ekolojik yıkımın ve toplumsal köleliğin temelinde, tam da bu indirgemeci ve egemenlikçi paradigma yer almaktadır.

Doğal yaşam alanlarının özgür ve yaratıcı dokusundan koparılan kadın, uygarlığın gri ve beton kentlerinde adeta görünmez bir hapis hayatına sürüklenmiştir. Modern dünyada bedeni cinsel bir nesneye indirgenmiştir. Erkek ege-

men aklın görsel ve maddi haz metasına dönüştürülmüştür. Kadın sistemli biçimde eve kapatılmıştır. Toplumsal alanda belirleyici özne olmaktan uzaklaştırılarak yalnızca biyolojik yeniden üretimin aracı, çocuk doğuran ve büyüten bir ev işçisi rolüne sıkıştırılmıştır. “Özel ev kadını” kimliği, meşrulaştırılmış modern bir ev köleliği biçimi olarak işlerlik kazanmıştır. Dört duvar arasında görünmez kılınan kadın, toplumsal iradede yalıtılmıştır. Kamusal alana adım attığında cinsel tacizle, bakışların ve söylemlerin sistematik baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Kent mimarisinden gündelik dile kadar uzanan pek çok unsur, kadın varlığını sınırlandıran bariyerler üretmektedir. Ortaya çıkan tablo hem bedensel hem de kültürel özgürlüğe vurulmuş çağdaş bir prangayı andırmaktadır.

Bilim, sanat, politika, felsefe ve akademi gibi belirleyici disiplinler yüzyıllar boyunca kadına ve doğaya karşı birer erkek egemen kale olarak inşa edilmiştir. Kadına bu sahalarda yer verilmediği gibi, erkekle eşit haklara ve ifade alanına sahip olması da çeşitli biçimde engellenmiştir. Bacon ve Descartes nasıl doğayı cansız bir nesne, ruhsuz ve soğuk bir laboratuvar denegi olarak görüp onu felsefi birer operasyon masasına yatırdıysa; Platon ve Aristo da benzer bir cerrah soğukkanlılığıyla kadını politik öznelikten soyutlamış, onu erkeğin cinsel mülkiyetinin ve ev hapsinin sınırlarına mahkûm etmiştir. Kadın bilgeliliğinin en parlak sembollerinden biri olan Filozof Hypatia’nın, fanatik rahipler tarafından sokaklarda bedeninin teşhir edilerek katledilmesi, bu erkek egemen kültürün tarihsel, vahşi ve can yakıcı bir kanıtıdır. Aristo’nun gözünde kadının estetik yaratıcılığı bile küçümsenerek vazih bir kopya olarak görülmüştür. Bu çarpık bakış açısı, kadının sanatsal dehasını özgünlüğünden koparıp onu basit bir taklide veya ikincil bir zanaata indirgemeye çalışmıştır. Siyaset ise bu karanlık süreçte, toplumu yönetme sanatı olmaktan çıkarı-

lacaktır.Kadın doğasına, toplumsal öze ve tüm yaşam kaynaklarına hükmetme bilimi olarak icra edilmiştir.

Kadın üzerinde geliştirilen kültürel taciz ve yok sayma, doğa üzerinde uygulanan ekolojik tahribat kültürüyle at başı ilerlemiştir. Kadının dört duvar arasına, eve kapatılması ile özgür doğal yaşam alanlarının beton yığınlarıyla sınırlandırılması, biyolojik çeşitliliğin evcilleştirilerek daraltılması ve ulu ormanların ruhsuz kent parklarına hapsedilmesi özünde aynı tahakkümcü eylemdir. Kadına karşı sergilenen ahlaki ve vicdani tutum, doğaya karşı duruşumuzu da doğrudan belirleyen berrak bir aynadır.

Kadim mitolojiler bu derin ve kanlı bağı sarsıcı simgelerle anlatır. Erkek tanrı Marduk, kadim ana tanrıça Tiamat'ı katlettikten sonra onun bedenini parçalayarak düzeni, yani hiyerarşik dünyayı kurar. Tiamat'ın çektiği acılar o kadar derindir ki onun kederli gözlerinden süzülen yaşlar Mezopotamya'nın can damarları olan Dicle ve Fırat nehirlerini oluşturur. Benzer şekilde, tanrıça İnanna'nın öyküsü, tecavüzcü erkek zihniyetinin yarattığı ekolojik felaketi çarpıcı bir biçimde sergiler. İnanna sinsice saldırıya uğradığında, onun bu büyük onur kırılmasıyla tüm yeryüzü suları kana bürünür ve gökyüzünden yaşamı öldüren asit yağmurları yağmaya başlar. Doğa, kendi bedenine ve kadının ruhuna yapılan her saldırıya, yine kadının acısıyla ve ekosistemin isyanıyla yanıt verir. Bu eski mit bize şunu anlatır; Kadının özgürleşmediği bir dünyada, nehirler asla berrak akmayacak ve gökyüzü yaralarını saramayacaktır.

Tanrıça Demeter'in uyarılarını hiçe sayarak kutsal ormandaki tüm ağaçları sınırsız bir açgözlülükle kesen Erysichthon'un hikayesi, bugünkü kapitalist modernite ve onun doymak bilmeyen hırsı için ibretlik, karanlık bir sondur. Lanetlenen Erysichthon, ne kadar yerse yesin asla doymak bilmeyen bir açlığa mahkûm edilir. Bu hırs uğru-

na öz kızını dahi erkeklere satmaya başlar. Ancak nihayetinde dışarıda tüketecek hiçbir şey kalmayınca ve midesi bir türlü dolmayınca, kendi bedenini yiyerek feci bir şekilde can verir. Bu mitolojik anlatı, modern endüstriyel sistemin tam bir röntgenidir. Doğayı meta haline getirip satan, kaynakları yok eden ve toplumsal değerleri, (kadını fuhuşa zorlayan erkek) sermayeye kurban etmektedir. Aslında bu anlayış kendi biyolojik ve toplumsal zeminini de yok etmektedir. Kendi bedenini, yani kendi ekosistemini yiyerek hayatta kalmaya çalışan bir uygarlığın varacağı son, Erysichthon'unkinden farklı olmayacaktır.

Mitolojik çözümlemeler ve tarihsel gerçeklikler sarsılmaz bir hakikati haykırmaktadır; kadının kurtuluşu ile doğanın özgürleşmesi birbirinden ayrılamaz bir bütündür. Kadının düşürülme öyküsü, sadece dar bir kadın hakları meselesi değildir. Kökleri hiyerarşinin derinliklerinde yatan en büyük ekolojik krizdir. Bu krizin aşılması, kadının ve doğanın üzerindeki sömürüyü eşzamanlı olarak hedef alan "Ekofeminizm" in bir direniş ve inşa pratiği olarak yükselmesini zorunlu kılar. Ekofeminizm, kadının toplumsal ve tarihsel olarak doğayla kurduğu özdeşliğin bir zayıflık değil, aksine hiyerarşik ve mekanik sisteme karşı duracak en büyük dönüştürücü güç olduğunu savunur. Örneğin Hindistan'daki ağaçlara sarılan kadınların Chipko Hareketi'nden, Kenya'da çölleşmeye karşı milyonlarca fidan diken Yeşil Kuşak Hareketi'ne kadar kadın öncülüğündeki doğa savunmaları çok önemlidir. Sadece ağaçları ya da nehirleri değil, yaşamın kutsallığını ve yerel iradeyi korumayı da amaçlar. Kadınların öncülük ettiği bu eylemler, analitik erkek aklın inşa ettiği parçalı ve ruhsuz dünyayı reddeder. Yaşamı yeniden bütüncül bir ruhla, sezgiyle ve sevgiyle kurma iradesini temsil eder. Bu öncü rol, hiyerarşinin ve tahakkümün son bulacağı yeni bir toplumsal sözleşmenin yani insanın doğayla ve kendi türüyle barıştığı

Üçüncü Doğanın etik ve estetik pusulasıdır. Kadın özgürleşmeden doğa, doğa özgürleşmeden insanlık asla gerçek huzuruna kavuşamayacaktır.

Doğanın ve kadının maruz kaldığı bu sistematik zulmün yegâne kaynağı; doğayı fethedilmesi gereken bir düşman, kadını ise kontrol edilmesi gereken bir nesne olarak gören analitik erkek akıldır. Bu akıl öylesine körleşmiştir ki; kadın ile doğa arasındaki o kopmaz ontolojik bağı, yaşamın dışıl karakterini göremez hale gelmiştir. Oysa bugün ortaya çıkan ekolojik ve toplumsal tahribatın ağır faturası, hiçbir sınıf veya cinsiyet ayrımı gözetmeksizin tüm toplumun ve henüz doğmamış gelecek nesillerin omuzlarına yüklenmiştir. Buradan hareketle, gerçek bir toplumsal özgürleşme egemen, hiyerarşik ve otoriter erkek aklın kültürel ölümü, bedenlerin sömürüden kurtarılması ve doğanın gasp edilen haklarının iade edilmesiyle mümkündür. Bu sadece bir reform değil, bir kültür devrimidir. Kadın ve doğanın tarihsel ortaklığı, bu zulme karşı gelişecek olan direnişin en güçlü merkezi ve kurucu öznesidir. Aksi takdirde insanlık kendi bedenini, yani kendi yaşam kaynağını yiyerek yok olan açgözlü Erysichthon'un trajik ve lanetli sonundan çok daha vahim, geri dönülemez bir felakete sürüklenecektir. Tercih bizimdir; ya bu hiyerarşik akılı tasfiye edip doğayla barışacağız ya da kendi yarattığımız bu doymak bilmeyen canavarın dişleri arasında yok olup gideceğiz.

